

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.52>

ЩОДО ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО МЕТОДИ

Новіков Н.Б.,

аспірант

кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Сумського державного університету

Новіков Н.Б. Щодо питання регулювання фінансового ринку: державне регулювання та його методи.

У статті автором розглянуто ключові аспекти державного регулювання фінансового ринку. Було виокремлено різні трактування категорії «державне регулювання фінансового ринку», які преважують серед представників наукової спільноти. У статті виокремлені чинники, що обумовлюють необхідність державного регулювання фінансового ринку: він становить базу для реалізації значної сукупності економічних пріоритетів розвитку країни; забезпечення стабільності функціонування фінансової системи шляхом взаємоузгодження і врівноваження інтересів усіх учасників та ін.

Автор також визначає ряд недоліків та проблемних аспектів, із якими пов'язують державний нагляд та контроль, державне регулювання в цілому. Зокрема, однією із таких проблем було визначено недієвість чинних, а також відсутність комплексних законодавчих актів щодо методів державного регулювання фінансового ринку. У статті наведено основні положення законодавчої бази, що регулює процес надання фінансових послуг в Україні. Автор також наголосив, що у процесі державного регулювання фінансового ринку, держава може впливати не лише безпосередньо, тобто за допомогою прямих методів, а й також опосередковано – за допомогою використання інструментів монетарної, фінансової, інвестиційної політики. У статті було наголошено на тому, що органи державного регулювання фінансового ринку умовно можна поділити на два рівні. Зокрема, це законодавчий рівень влади та виконавчий рівень влади.

Були виокремлені відповідно до чинного законодавства основні форми державного регулювання фінансового ринку: ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (виключаючи

споживачів фінансових послуг); застосування уповноваженими державними органами заходів впливу. Проаналізувавши комплексно питання державного регулювання фінансового ринку, було наголошено на тому, що в Україні відсутня єдина узгоджена політика щодо регулювання кожного сектору фінансового ринку.

Ключові слова: державне регулювання, законодавство, фінансова система, фінансовий ринок, фінансові послуги.

Novikov N.B. Regarding the Issue of Financial Market Regulation: State Regulation and its Methods.

In the article, the author considered the critical aspects of state regulation of the financial market. Various interpretations of the category «state regulation of the financial market», which prevail among representatives of the scientific community, were singled out. The article highlights the factors that determine the need for state regulation of the financial market: it forms the basis for the implementation of a significant set of economic priorities for the country's development; ensuring the stability of the functioning of the financial system by mutual coordination and balancing the interests of all participants, etc. The author also identifies several shortcomings and problematic aspects of state supervision and control, state regulation in general. In particular, one of these problems was determined to be the ineffectiveness of the current ones, as well as the lack of comprehensive legislative acts regarding the methods of state regulation of the financial market. The article presents the main provisions of the legislative framework that regulates the process of providing financial services in Ukraine. The author also emphasized that in the process of state regulation of the financial market, the state can influence not only directly, that is, using direct methods, but also indirectly – using monetary, fiscal, and investment policy tools. The article emphasized that the bodies of state regulation of the financial market can be conditionally divided into two levels. In particular, it is the legislative level of power and the executive level of power.

In accordance with the current legislation, the main forms of state regulation of the financial market were singled out: maintaining state registers of financial institutions and registers of persons who are not financial institutions, but have the right to provide separate financial services and licensing activities for the provision of financial services; normative and legal regulation of the activities of financial institutions; supervision of the activities of financial services market participants (excluding consumers of financial services); application of influence measures by authorized state bodies. Having comprehensively analyzed the issue of state regulation of the financial market, it was emphasized that Ukraine lacks a single agreed policy on regulating each sector of the financial market.

Key words: state regulation, legislation, financial system, financial market, financial services.

Постановка проблеми. Фінансовий ринок становить певну сферу ринкових відносин, де формуються попит і пропозиція на всі грошові ресурси і здійснюється їх рух для забезпечення капіталом виробничих і невиробничих інвестицій, механізм перерозподілу капіталу між кредиторами й позичальниками за допомогою посередників. Як і будь-який складовий елемент фінансової та економічної систем, фінансовий ринок потребує належного та ефективного державного регулювання. У свою чергу, державне регулювання фінансового ринку слід розглядати як важливу передумову для зростання, розвитку і стабільності фінансової та економічної систем. Проте, зважаючи на недоліки та проблеми, які виникають під час державного регулювання, актуалізується питання їх оптимального вирішення.

Стан опрацювання цієї проблематики. Фінансовий ринок в цілому й питання його державного регулювання, методів такого регулювання було предметом розгляду багатьох представників наукової спільноти. Зокрема, як учених-правників, так і науковців-економістів. Питання державного регулювання фінансового ринку було предметом дослідження таких науковців як: М. Алексєєва, Ж. Гарбар, В. Колесник, В. Клименко, Ю. Кравченка, В. Унінець-Ходаківської, А. Чухно, І. Школьник та ін. Проте, дане питання, незважаючи на низку наукових доробків, не втрачає актуальності і сьогодні, а тому – потребує проведення комплексного аналізу.

Метою статті є комплексний аналіз сутності державного регулювання фінансового ринку та моделей його регулювання, визначення та характеристика методів державного регулювання фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу. В контексті фінансових глобалізаційних процесів, які мають місце, актуалізується питання посилення державного регулювання фінансового ринку. Це зумовлено тим, що фінансовий ринок є однією із найважливіших складових фінансової та економічної систем й безпосередньо потребує дієвого та ефективного державного регулювання.

Дослідження питання державного регулювання фінансового ринку вбачаємо за доцільне розпочати із визначення сутності даної категорії та трактування її. Як зазначає Н. Саніахметова, державне регулювання у правовому полі слід розглядати як засновану на законодавстві одну із форм впливу держави на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні [1, с. 11].

Серед представників наукової спільноти немає єдності щодо визначення категорії «державне регулювання фінансового ринку». Це зумовлено тим, що превалює плюралізм наукових поглядів у трактуванні категорії, зважаючи на різні критерії та підходи, визначення категорії «фінансовий ринок» і т.д. Проте, слід зазначити, що чітко визначення дефініції «державне регулювання ринків фінансових послуг» надане у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2]. Так, відповідно до підпункту 10 пункту 1 статті 1 державне регулювання ринків фінансових послуг слід розглядати як здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам.

Державне регулювання фінансового ринку необхідно розглядати через призму сукупності певних методів, засобів і способів, за допомогою яких безпосередньо можливе здійснення врегулювання та певною мірою контролю усіх учасників фінансового ринку з метою дотримання і забезпечення їх інтересів.

В цілому, погоджуємося із позицією І. Школьник, яка чітко виокремлює чинники, що обумовлюють необхідність державного регулювання фінансового ринку. Зокрема, науковиця визначає наступні:

- фінансовий ринок становить базу для реалізації значної сукупності економічних пріоритетів розвитку країни;
- забезпечення стабільності функціонування фінансової системи шляхом взаємоузгодження і врівноваження інтересів усіх учасників;
- захист правничого характеру інтересів інвесторів фінансового ринку, який може забезпечити лише держава;

- зниження інвестиційних ризиків для міжнародних інвесторів;
- з метою залучення до процесу економічного розвитку вітчизняних інвесторів;
- координація функціонування фінансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг [3, с. 51].

Слід зазначити, що мета державного регулювання чітко закріплена у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2], а саме – у ст. 19. Відповідно до положень статті, мету державного регулювання фінансового ринку слід визначити як:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист прав та інтересів споживачів фінансових послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг;
- сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Таким чином, проаналізувавши доктринальні положення, а також закріплені на нормативно-правовому рівні, констатуємо, що завдання державного регулювання фінансового ринку в цілому полягає у забезпеченні відповідності інтересів учасників фінансового ринку шляхом непрямого втручання у їх діяльність.

Ефективність та дієвість державного регулювання фінансового ринку напряму залежать та взаємопов'язані із принципами, розробленими міжнародними організаціями щодо контролю та нагляду безпосередньо фінансового ринку, на яких має ґрунтуватись формування такого роду системи регулювання. Сюди загальноприйнято відносити наступні принципи: прозорості; фінансової стійкості; платоспроможності; відповідальності.

На нашу думку, доволі влучним є пропозиція виокремлення так званих форм державного регулювання фінансового ринку. Зокрема, науковці відносять до таких форм наступні: нормативну (вона безпосередньо пов'язана із законодавчою діяльністю – прийняттям певних

нормативно-правових актів, що регулюють питання діяльності учасників фінансового ринку, надання фінансових послуг і т.д.); ліцензування та спеціальну реєстрацію (із самої назви цієї форми випливає її сутність – видача ліцензій на провадження професійної діяльності і т.д.); державний контроль за діяльністю учасників фінансового ринку (перевірка інформації контроль за дотриманням законодавства) і т.д.

У свою чергу, слід констатувати, що форми державного регулювання фінансового ринку в Україні чітко визначені та окреслені у зазначеному вище нормативному документі – Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2]. Відповідно до його положень слід виокремити такі форми:

- ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ;
- нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (виключаючи споживачів фінансових послуг);
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу.

Ж. Гарбар [4, с. 20] у своєму науковому дослідженні було наголошено на недоліках та недосконалостях існуючої системи форм, методів й інструментів державного регулювання фінансового ринку на основі проведеного дослідження доктринальних та нормативно-правових джерел. Було виокремлено наступні недоліки:

- нечіткість у розподілі сфер діяльності органів державного регулювання, дублювання їх функцій та повноважень, неефективність у взаємодії;
- відмінність у засобах і методах впливу органів державного регулювання;
- недостатній рівень ефективності та недосконалість нормативно-правової бази державного регулювання;
- наявність колізій та суперечностей у нормах загального і спеціального законодавства;
- відсутність комплексних нормативно-правових актів що, регулюють діяльність окремих фінансових посередників;
- високий рівень політичних, економічних, операційних та інших ризиків.

Державне регулювання фінансового ринку зазвичай здійснюється комплексно як загальнонаціональними (зовні), так і спеціальними (всередині) регуляторними інституціями. Серед цих двох умовно ранжованих категорій можемо виділити наступні інституції. Загальнонаціональні регуляторні інституції:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Фонд державного майна України;
- Антимонопольний комітет України;
- Державна податкова служба України;
- Міністерство внутрішніх справ;
- Генеральна прокуратура;
- Служба безпеки України;
- судові органи, уповноважені здійснювати нагляд й контроль за виконанням законодавства та правозастосування на всіх рівнях.

Щодо другої категорії, спеціальних регуляторних інституцій, то сюди відносимо:

- Національний банк України;
- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

До 2020 року сюди також відносили і Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Проте, відповідно до указу Президента України діяльність вищезазначеної комісії була припинена, а її повноваження розподілені між Національним банком України та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене, констатуємо, що державне регулювання фінансового ринку полягає безпосередньо у здійсненні державою сукупності заходів, націлених на здійснення регулювання та нагляд за фінансовим ринком в контексті забез-

печення захисту інтересів учасників такого ринку. Були виокремлені відповідно до чинного законодавства основні форми державного регулювання фінансового ринку: ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (виключаючи споживачів фінансових послуг); застосування уповноваженими державними органами заходів впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Саніахметова Н. Поняття державного регулювання підприємництва. *Українське комерційне право*. 2005. № 6. С. 10–17.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України № 2664-III від 12. 07. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#n350>
3. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
4. Гарбар Ж.В. Форми та інструменти державного регулювання фінансового ринку. *Економіка та держава*. 2014. № 10. С. 18–21.